

A különféle társadalmi intézmények – ideértve a piaci és nem piaci szervezeteket – szerepeinek integrálása rendkívül fontos ahhoz, hogy megfelelően átfogó módszerrel tudjuk megelőzni az éhínségeket, és egyúttal elősegíteni az általános gazdasági fejlődést.

A DEMOKRÁCIA ÉS AZ ÉHÍNSÉG MEGELŐZÉSE

E könyvben korábban már említettem, milyen szerepet játszik a demokrácia az éhínség megelőzésében. Érvelésemben konkrétan a politikai ösztönzőkre utaltam, amelyeket a választások, a többpárti politika és a tényfeltáró újságírás teremtenek meg. Soha éhínség nem fordult még elő működő többpártrendszerű demokráciában.

E megfigyelhető történelmi összefüggésnek vajon van valami oka, vagy csupán véletlenszerű? Hihetőnek tetszhet, hogy a demokratikus politikai jogok és az éhínség elkerülése közti kapcsolat „álkorreláció”, ha figyelembe vesszük azt aényt, hogy a demokratikus országok tipikusan gazdagok is, és így talán más okokból nem tör ki bennük éhínség. Ám az is igaz, hogy nem fordul elő éhínség olyan demokratikus országokban sem, amelyek történetesen nagyon szegények, mint például India, Botswana vagy Zimbabwe.

Sőt a demokratikus, de szegény országokban olykor sokkal nagyobbat zuhan az élelmiszer-termelés és -kínálat, és a népesség számottevő része vásárlóerejének összeomlása vészjóslóbb volt, mint némely nem demokratikus országban. Míg azonban a diktatórikus országokban súlyos éhínségek dúltak, a demokráciákban sikerült elhárítani az éhínséget az élelemellátás rosszabb helyzete

ellenére. Botswanában például az élelmiszer-termelés 17 százalékkal csökkent, Zimbabweben pedig 38 százalékkal 1979–1981, valamint 1983–1984 között, ugyanabban az időszakban, amikor az élelmiszer-termelés viszonylag szerényen, csupán 11-12 százalékkal csökkent Szudánban és Etiópiában. Szudánban és Etiópiában az élelmiszer-előállítás viszonylag kis csökkenése ellenére jókora éhínségek alakultak ki, Botswanában és Zimbabweben viszont nem, főként az idejében elindított széles körű éhínség-megelőzési politikának köszönhetően.³³

Ha a botswanai és zimbabwei kormányok nem léptek volna idejében, az ellenzék óriási nyomás alá helyezte volna őket, és a sajtótól is megkapták volna a magukét. Ezzel szemben a szudáni és az etiópiai kormánynak ilyen veszélyrel nem kellett számolnia, mert ebben a két országban a demokratikus intézmények által biztosított politikai ösztönzők teljes mértékben hiányoztak. Szudánban, Etiópiában és a szub-szaharai Afrika sok más országában is az táplálta az éhínséget, hogy az autoriter országokban a kormányzati vezetők politikai immunitást élveznek. Úgy tűnik, most ez a helyzet Észak-Koreában is.

Az éhínségeket valójában nagyon könnyű megelőzni oly módon, hogy helyreállítjuk a legsúlyosabban érintett csoportok vásárlóerejét, ami különféle programokkal érhető el, többek között – mint már tárgyaltuk – rövid távú állami projektek keretében elsősegélyként létesített munkahelyekkel. A függetlenné vált Indiában az élelmiszer-termelés több ízben is óriásit zuhan, és nagy csoportoknak szűnt meg a gazdasági fizetőképessége, az éhínségeket mégis meg tudták előzni, és pedig oly módon, hogy a potenciális áldozatokat munkabérhez juttatták foglalkoztatási programokkal és egyéb eszközökkel, ezzel

biztosítva az élelemhez jutás jogosultságát. Nyilvánvaló, ha több élelmet viszünk az éhínség sújtotta régióba, enyhítjük az éhínséget, amennyiben a potenciális éhezőknek egyébként vannak ugyan gazdasági forrásaik, melyből megvásárolják az élelmet: ez is azt mutatja, mennyire alapvető, hogy jövedelmet teremtsünk a jövedelem nélküliek vagy nagyon alacsony jövedelemmel rendelkezők számára. De még ha nem importálunk is élelmet az adott régióba, a jövedelemteremtés a nyomorgók számára önmagában is enyhíti az éhezést, mert elősegíti a rendelkezésre álló élelem jobb elosztását.³⁴

1973-ban az indiai Maharástrában pusztító aszály idején az élelemtermelés olyan rohamosan zuhant, hogy az egy főre eső élelmiszer-előállítás fele volt a szub-szaharai afrikaiénak. Maharástrában mégsem tört ki éhínség (ötmillió embernek akadt munkája a szélsőben megszervezett állami projekteknél), miközben a szub-szaharai Afrikában jelentős mértékű éhínség alakult ki.³⁵ Eltekintve attól, hogy a különböző országok éhínség-megelőzési tapasztalati eltérések, ami nyomatékosan rámutat a demokrácia védelmező szerepére, érdekes eredményeket kapunk annak vizsgálatából, hogy egy-egy ország *mikor* vált demokráciává. Indiában például sorozatos éhínségek voltak 1947-ig, vagyis a függetlenné válásáig. A legutolsó – egyik legnagyobb – éhínség a bengáliai volt 1943 tavaszán és nyarán (amelynek tombolását kilencévesen volt alkalmam megélni); becslések szerint két- és hárommillió között volt a halálos áldozatok száma. A függetlenség elnyerése és a többpárti demokrácia bevezetése óta viszont nem tört ki jelentős éhínség, noha súlyos terménypusztulás és a lakosság vásárlóerejének komoly csökkenése épp elégszer megesett (például 1968-ban, 1973-ban, 1979-ben és 1987-ben).

AZ ÖSZTÖNZŐK, AZ INFORMÁCIÓ ÉS AZ ÉHÍNSÉGEK MEGELŐZÉSE

Nem nehéz felfedezni a demokrácia és az éhínségek meg nem történte közötti oksági kapcsolatot. Az éhínségek a világ számos országában milliók halálát okozzák, de nem az uralmon lévőkét. A királyok és az elnökök, a hivatalnokok és a főnökök, a katonai vezetők és a parancsnokok soha nem halnak éhen. És ha nincsenek választások, ellenzéki pártok, cenzúrázatlan nyilvános kritika, akkor a hatalmasoknak nem kell viselniük annak politikai következményeit, hogy semmit sem tettek az éhínségek megelőzése érdekében. A másik oldalon a demokrácia az éhínségekért járó büntetést az uralkodó csoportokra és a politikai vezetőkre rója ki. Ez ösztönzi őket annak a politikának a követésére, hogy *megpróbáljanak* gátat vetni az éhínségnek, és mivel az éhínségeket ténylegesen könnyű megakadályozni (ezen a ponton a gazdasági érv bekapcsolódik a politikaiba), határozott kézzel meg is akadályozzák kitörését.

A második kérdés az *információkra* vonatkozik. A szabad sajtó és a demokrácia gyakorlása nagyban hozzájárul ahhoz, hogy napvilágra kerüljenek azok az információk, amelyeknek óriási hatásuk lehet az éhínség-megelőzési politikára (ezek az információk vonatkozhatnak az aszályok és áradások hatásaira vagy a munkanélküliség természetére és folyamányaira). A legelemibb forrás, ahonnan információt szerezhetünk valamilyen távoli vidéket fenyegető éhínségről, a vállalkozó szellemű hírközlés, kiváltképp, ha megfelelően ösztönzött – amit a demokratikus rendszer biztosít –, hogy olyan tényeket tárjon fel, amelyek kényelmetlenek a kormány számára (olyan